

การพัฒนาแบบแผนการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนขนาดเล็ก
เพื่อพัฒนาคุณภาพนักเรียนสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1

Development of a Model for Enhancing Innovative Leadership in Active Learning
Management Among Teachers in Small-Sized Schools to Improve Student Quality
under Roi-Et Primary Educational Service Area 1

บุษกร แสนยะบุตร

Busakorn Saenyabut

รองผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1

Deputy Director Roi-Et Primary Educational Service Area 1

*Corresponding Author Email: non.silpa@gmail.com

Received: 11 May 2026 Revised: 23 May 2026 Accepted: 30 May 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบและความต้องการจำเป็นในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนขนาดเล็กเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน 2. เพื่อสร้างแบบแผนการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนขนาดเล็กเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน และ 3. เพื่อทดลองใช้แบบแผนการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนขนาดเล็กเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน เป็นการวิจัยแบบเชิงปริมาณ มีเครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามและแบบประเมินผล โดยมีกลุ่มตัวอย่าง ทั้ง 3 ระยะ ประกอบด้วย ระยะที่ 1 จำนวน 490 คน ที่มาโดยการเลือกแบบเจาะจง ระยะที่ 2 จำนวน 20 ที่มาโดยการเลือกแบบเจาะจง และระยะที่ 3 จำนวน 33 คน ที่มาโดยการเลือกแบบเจาะจง แล้วนำข้อมูลที่รวบรวมได้จากแบบสอบถามและแบบประเมินผล มาวิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ประกอบด้วย ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นโดยใช้ดัชนีลำดับความต้องการจำเป็น ผลการวิจัยพบว่า 1) องค์ประกอบและความต้องการจำเป็นในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมจัดการเรียนรู้เชิงรุก ได้แก่ 1) ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมจัดการเรียนรู้เชิงรุกมีองค์ประกอบ 4 ประการ คือ การมีวิสัยทัศน์ การทำงานเป็นทีม การคิดสร้างสรรค์ การสร้างบรรยากาศ ผลการประเมินโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.86$, S.D. = 0.35) และ 2) ความต้องการจำเป็นในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมจัดการเรียนรู้เชิงรุกพบว่า สภาพปัจจุบันอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.14$, S.D. = 0.55) และดัชนีความต้องการจำเป็น (PNI) เท่ากับ 0.47 แสดงว่ามีความจำเป็นในการพัฒนาอยู่ในระดับสูง ด้านที่มีดัชนีความต้องการจำเป็นสูงสุด ได้แก่ การคิดสร้างสรรค์ (0.75) การสร้างบรรยากาศ (0.49) การมีวิสัยทัศน์ (0.47) และการทำงานเป็นทีม (0.40) ตามลำดับ 2) แบบแผนการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนขนาดเล็กเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ได้แก่ (1) องค์ประกอบของแบบแผนมี 6 ประการ ได้แก่ หลักการ แนวคิดทฤษฎี วัตถุประสงค์ สารการพัฒนา ขั้นตอนการพัฒนา และการวัดและประเมินผล ขั้นตอนการพัฒนา ได้แก่ อบรมเชิงปฏิบัติการ (workshop) ฝึกปฏิบัติการ (practicum) นิเทศและชี้แนะ (coaching) และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (dialogue) ผลการประเมินโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.74$, S.D. = 0.44) และ (2) ผลการทดลองใช้

(Tryout) พบว่าภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกพบว่าโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.89$, S.D. = 0.28) ความสามารถในการพัฒนานวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.35$, S.D. = 0.45) คะแนนพัฒนาการสัมพัทธ์พบว่าโดยรวมอยู่ในระดับสูง (ร้อยละ 72.92) เมื่อเปรียบเทียบกับเกณฑ์ร้อยละ 50 พบว่ามีครูที่ผ่านเกณฑ์จำนวน 22 คน และไม่ผ่านเกณฑ์ 7 คน และคุณภาพนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกพบว่าโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.31$, S.D. = 0.35) ตามลำดับ และ 3) การทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนขนาดเล็กเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ได้แก่ (1) ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกพบว่าโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.02$, S.D. = 0.47) (2) ความสามารถในการพัฒนานวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.53$, S.D. = 0.47) และมีคะแนนพัฒนาการสัมพัทธ์พบว่าโดยรวมอยู่ในระดับสูงมาก (ร้อยละ 78.32) เมื่อเปรียบเทียบกับเกณฑ์ร้อยละ 50 พบว่ามีครูที่ผ่านเกณฑ์จำนวน 88 คน และ (3) คุณภาพนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกพบว่าโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.45$, S.D. = 0.46) ตามลำดับ

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม, นวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุก, โรงเรียนขนาดเล็ก

Abstract

This research consists purposes were 1. to investigate the components and priority needs for developing innovative leadership in active learning management among teachers in small-sized schools to enhance student quality 2. to develop a model for fostering innovative leadership in active learning management among teachers in small-sized schools to improve student quality and 3. to implement and evaluate the developed model. This study employed a quantitative research design. The research instruments consisted of questionnaires and evaluation forms. The study was conducted in three phases. In Phase 1, the sample comprised 490 participants selected through purposive sampling. In Phase 2, 20 participants were selected using purposive sampling to contribute to the development of the model. In Phase 3, the developed model was implemented and evaluated with 33 participants, who were also selected through purposive sampling. The data collected from the questionnaires and evaluation forms were analyzed using descriptive statistics, including percentage, mean and standard deviation. In addition, the Priority Needs Index (PNI) was employed to determine the priority needs for developing innovative leadership in active learning management. The findings revealed that 1) Components and priority needs for developing innovative leadership in active learning management were identified as follows. First, innovative leadership in active learning management comprises four key components: visionary leadership, teamwork, creativity and the creation of a supportive learning atmosphere. The overall evaluation of these components was rated at the highest level ($\bar{x} = 4.86$, S.D. = 0.35). Second, the assessment of the priority needs for developing innovative leadership in active learning management indicated that the current state was at a moderate level ($\bar{x} = 3.14$, S.D. = 0.55), while the Priority Needs Index (PNI) was 0.47, indicating a

high level of developmental need. Among the four components, creativity demonstrated the highest priority need (PNI = 0.75), followed by the creation of a supportive learning atmosphere (PNI = 0.49), visionary leadership (PNI = 0.47), and teamwork (PNI = 0.40), respectively. 2) Development and implementation of the model for enhancing innovative leadership in active learning management among teachers in small-sized schools to improve student quality yielded the following findings: (1) The developed model comprised six major components: principles, theoretical foundations, objectives, development content, development procedures and measurement and evaluation. The development procedures consisted of workshops, practicum, coaching and dialogue (knowledge-sharing sessions). The overall evaluation of the model was rated at the highest level ($\bar{x} = 4.74$, S.D. = 0.44), indicating that the model was highly appropriate and feasible for implementation (2) The tryout of the developed model demonstrated positive outcomes. Overall, teachers' innovative leadership in active learning management was rated at a high level ($\bar{x} = 3.89$, S.D. = 0.28). Their ability to develop active learning innovations was also assessed at a high level ($\bar{x} = 4.35$, S.D. = 0.45). Furthermore, the Relative Gain Score indicated an overall improvement at a high level, with an average gain of 72.92%. When compared with the predetermined criterion of 50%, 22 teachers met or exceeded the criterion, while 7 teachers did not. In addition, the quality of the active learning innovations developed by the participants was evaluated at a high level overall ($\bar{x} = 4.31$, S.D. = 0.35) and 3) Implementation of the model for developing innovative leadership in active learning management among teachers in small-sized schools to enhance student quality produced the following results: (1) Teachers' innovative leadership in active learning management was rated at a high level overall ($\bar{x} = 4.02$, S.D. = 0.47) (2) Teachers' ability to develop active learning innovations was assessed at the highest level overall ($\bar{x} = 4.53$, S.D. = 0.47). In addition, the Relative Gain Score indicated an overall improvement at a very high level, with an average gain of 78.32%. When compared with the predetermined criterion of 50%, all 88 participating teachers met the criterion (3) The quality of the active learning innovations developed by the teachers was evaluated at a high level overall ($\bar{x} = 4.45$, S.D. = 0.46). These findings demonstrate that the proposed model was effective in strengthening teachers' innovative leadership, enhancing their capacity to develop active learning innovations and improving the overall quality of instructional innovations in small-sized schools.

Keywords: Innovative Leadership, Active Learning Management Innovation, Small Schools

บทนำ

การพัฒนาคุณภาพการศึกษาและลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาเป็นเป้าหมายสำคัญของการจัดการศึกษาตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 และยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี พัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ควบคู่กับการสร้างโอกาสทางการศึกษาอย่างเท่าเทียม โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน การส่งเสริมความเสมอภาค และการบริหารจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ ทั้งนี้กระทรวงศึกษาธิการกำหนดนโยบายสำคัญในการขับเคลื่อนการบริหารจัดการศึกษาเชิงนวัตกรรม เพื่อให้สถานศึกษาสามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะ และสมรรถนะที่สอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่ (สัณญาณ แชนซ้อย, 2565; รุ่งชัชดาพร เวหะชาติ และคณะ, 2567) อย่างไรก็ตาม การดำเนินนโยบายดังกล่าวในบริบทโรงเรียนขนาดเล็กยังประสบข้อจำกัดหลายด้าน โดยเฉพาะปัญหาด้านทรัพยากร งบประมาณและบุคลากร ซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพการจัดการศึกษา และผลลัพธ์การเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง จากข้อมูลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2565) พบว่าโรงเรียนขนาดเล็กมีแนวโน้มเพิ่มจำนวนมากขึ้น ปีการศึกษา 2564 ประเทศไทยมีโรงเรียนขนาดเล็กกว่า 14,950 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 50.68 ของจำนวนโรงเรียนทั้งหมด โรงเรียนเหล่านี้ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ชนบทและพื้นที่ห่างไกล มีข้อจำกัดด้านงบประมาณ การขาดแคลนครูและครูไม่ครบชั้นเรียน ครูหนึ่งคนต้องสอนหลายระดับชั้นและหลายกลุ่มสาระการเรียนรู้ ส่งผลกระทบต่อคุณภาพการจัดการเรียนรู้โดยตรง (สถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศไทย, 2558)

แม้ว่าภาครัฐจะมีมาตรการแก้ไขปัญหาระบบโรงเรียนขนาดเล็กหลายรูปแบบ เช่น การควบรวมโรงเรียน การบริหารแบบเครือข่าย และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการศึกษา แต่แนวทางส่วนใหญ่เน้นแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างมากกว่าการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ภายในชั้นเรียนอย่างเป็นระบบทำให้คุณภาพผู้เรียนไม่เปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2564) บริบทดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็กจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับ “ครู” ในฐานะกลไกสำคัญของการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา โดยเฉพาะการเสริมสร้างภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม ให้ครูสามารถคิดริเริ่ม ออกแบบ และพัฒนานวัตกรรมจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทของผู้เรียนและสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ Harris (2013) อธิบายว่าภาวะผู้นำของครูมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนานวัตกรรมจัดการเรียนรู้และคุณภาพผู้เรียนโดยเฉพาะบริบทที่ครูมีอิสระในการออกแบบการจัดการเรียนรู้ Fullan (2014) เสนอว่าครูควรเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่สามารถสร้างการเรียนรู้เชิงลึกผ่านการใช้นวัตกรรมจัดการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของผู้เรียน Katzenmeyer and Moller (2001) ยังมองว่าครูที่มีภาวะผู้นำจะสามารถใช้วิจารณ์ญาณทางวิชาชีพในการพัฒนาหลักสูตรและออกแบบการเรียนรู้ให้ตอบสนองต่อบริบทเฉพาะของชุมชนและผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม

ขณะเดียวกันแนวคิดการจัดการเรียนรู้เชิงรุกได้รับการยอมรับว่าเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนเนื่องจากมุ่งให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการสร้างองค์ความรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติ การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการเรียนรู้ร่วมกัน โดยครูทำหน้าที่เป็นผู้ออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้และอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้มากกว่าการถ่ายทอดความรู้เพียงฝ่ายเดียว Hattie (2009) ระบุว่าคุณภาพการจัดการเรียนรู้ของครูเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลสูงต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน โดยเฉพาะการใช้กลยุทธ์การสอนที่ส่งเสริมการคิดขั้นสูงและการมีส่วนร่วมของผู้เรียน สอดคล้องกับ Darling-Hammond et al. (2017) ได้สังเคราะห์งานวิจัยจำนวนมากและพบว่าการจัดการเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การใช้ปัญหาเป็นฐาน และการเรียนรู้เชิงรุก ส่งผลต่อการพัฒนาสมรรถนะสำคัญของผู้เรียนทั้งด้านการคิดวิเคราะห์ การสื่อสาร และการทำงานร่วมกันอย่างมีนัยสำคัญ อย่างไรก็ตาม การทบทวนวรรณกรรมพบว่างานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาครูส่วนใหญ่ยังมุ่งเน้นการพัฒนาทักษะการสอน หรือการจัดการเรียนรู้เชิงรุกเป็นรายประเด็น ยังขาดการบูรณาการแนวคิดภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมเข้ากับกระบวนการพัฒนานวัตกรรมจัดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบรวมทั้งนวัตกรรมหลายกรณียังเป็นการนำรูปแบบสำเร็จรูปมาใช้มากกว่าการพัฒนาวัตกรรมการจัดการเรียนรู้จากบริบทของผู้เรียนและสถานศึกษา

(Darling-Hammond et al., 2017) ทำให้การพัฒนาไม่ยั่งยืนและไม่สอดคล้องกับบริบทของโรงเรียนขนาดเล็กที่มีข้อจำกัดเฉพาะ ดังนั้นการพัฒนาครูให้สามารถสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้จากปัญหาและบริบทจริงจึงเป็นประเด็นสำคัญที่ควรได้รับการพัฒนาอย่างจริงจัง

การวิจัยการออกแบบทางการศึกษา (Educational Design Research) เป็นแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนานวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกในบริบทโรงเรียนขนาดเล็กเนื่องจากเป็นกระบวนการเน้นการวิเคราะห์ปัญหาจริง การออกแบบ ทดลองใช้ และปรับปรุงนวัตกรรมอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ได้นวัตกรรมที่มีความเหมาะสมเชิงบริบทและความน่าเชื่อถือทางวิชาการ McKenney and Reeves (2018) อธิบายว่าเป็นกระบวนการวิจัยที่ช่วยลดช่องว่างระหว่างทฤษฎีกับการปฏิบัติทำให้ครูสามารถพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อบริบทจริงของผู้เรียนได้อย่างแท้จริง สอดคล้องกับ Plomp (2013) ที่ว่าการพัฒนานวัตกรรมผ่านการทำงานร่วมกันระหว่างนักวิจัยและปฏิบัติจะช่วยสร้างองค์ความรู้ใหม่และนวัตกรรมที่สามารถนำไปใช้ได้จริงในสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 ซึ่งมีโรงเรียนขนาดเล็กจำนวน 156 โรง คิดเป็นร้อยละ 69.64 ของโรงเรียนทั้งหมดและส่วนใหญ่ประสบปัญหาขาดแคลนครูส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนอยู่ในระดับต่ำ (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1, 2566) จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาครูให้มีภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม สามารถออกแบบและพัฒนานวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนขนาดเล็ก

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจพัฒนารูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนขนาดเล็กเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน โดยใช้แนวคิดการวิจัยและพัฒนาควบคู่กับการวิจัยการออกแบบทางการศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาเพื่อให้ครูสามารถสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้จากบริบทจริง อันจะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพผู้เรียนและการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบและความต้องการจำเป็นในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนขนาดเล็กเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน
2. เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนขนาดเล็กเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน
3. เพื่อทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนขนาดเล็กเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน

การทบทวนวรรณกรรม

1. ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม เป็นกระบวนการที่ผู้นำหรือครูแสดงบทบาทในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาอย่างสร้างสรรค์และเป็นระบบ โดยอาศัยการวิเคราะห์สถานการณ์ การเปิดรับแนวคิดใหม่ และการประยุกต์ใช้นวัตกรรมเพื่อพัฒนาและเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานทางการศึกษา มุ่งพัฒนาวิธีการหรือแนวปฏิบัติใหม่ที่สามารถยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนได้อย่างเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา ซึ่งภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมมิได้จำกัดอยู่เฉพาะผู้บริหารสถานศึกษาเท่านั้น แต่รวมถึงครูผู้มีส่วนสำคัญในการออกแบบและพัฒนานวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ภายในชั้นเรียนด้วย ทั้งนี้ Organisation for Economic Co-operation and Development (2019) ระบุว่าผู้นำทางการศึกษายุคปัจจุบันจำเป็นต้องมีความสามารถในการสร้างนวัตกรรม

การปรับตัว และการใช้ความคิดสร้างสรรค์ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 Fullan (2014) ระบุว่าภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพจะต้องสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลง และพัฒนาวัฒนธรรมการเรียนรู้ร่วมกันในองค์กรได้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ สุวิมล ว่องวาณิช (2566) เสนอว่าการพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษาควรเชื่อมโยงกับการใช้ข้อมูล การสะท้อนผล และการพัฒนาการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่องเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษา โดยองค์ประกอบสำคัญของภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม ได้แก่ การมีวิสัยทัศน์ การทำงานเป็นทีม การคิดสร้างสรรค์ และการสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการพัฒนานวัตกรรม ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อโรงเรียนขนาดเล็กที่ต้องอาศัยความยืดหยุ่นและความคิดริเริ่มในการจัดการศึกษา

2. นวัตกรรมจัดการการเรียนรู้เชิงรุก เป็นแนวทางของการจัดการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้อย่างกระตือรือร้น ผ่านการลงมือปฏิบัติ การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ครูทำหน้าที่เป็นผู้ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้และอำนวยความสะดวกมากกว่าการถ่ายทอดความรู้เพียงฝ่ายเดียว แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับ Bonwell and Eison (1991) ที่อธิบายว่าการจัดการเรียนรู้เชิงรุกช่วยส่งเสริมการคิดขั้นสูง การมีส่วนร่วม และการเรียนรู้อย่างมีความหมายของผู้เรียน รวมทั้งสอดคล้องกับวิจารณ์ พานิช (2555) ที่เสนอว่าการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ควรส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง การทำงานร่วมกัน และการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2565) ได้ส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกเพื่อพัฒนาสมรรถนะสำคัญของผู้เรียน ทั้งด้านการคิด การสื่อสาร การแก้ปัญหา และการใช้ทักษะชีวิต โดยการจัดการเรียนรู้เชิงรุกสามารถพัฒนาได้หลากหลายรูปแบบ เช่น การเรียนรู้แบบโครงงาน การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน และการเรียนรู้แบบร่วมมือ ซึ่งล้วนส่งผลต่อการพัฒนาผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 อย่างมีประสิทธิภาพ

3. การพัฒนาครูเป็นกระบวนการสำคัญในการยกระดับคุณภาพการศึกษาและพัฒนาคุณภาพผู้เรียน โดยมุ่งเสริมสร้างความรู้ ทักษะ สมรรถนะ และคุณลักษณะทางวิชาชีพของครูให้สามารถจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและเทคโนโลยี การพัฒนาครูในปัจจุบันจึงเน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง การสะท้อนผลการปฏิบัติงานและการทำงานร่วมกันในชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ ช่วยให้ครูสามารถแลกเปลี่ยนประสบการณ์และพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง Guskey (2000) กล่าวว่าการพัฒนาครูที่มีประสิทธิภาพต้องส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติการสอนและคุณภาพผู้เรียน ขณะที่ Joyce, Showers and Calhoun (2002) เสนอว่าการพัฒนาครูควรประกอบด้วยกรอบ การฝึกปฏิบัติ การนิเทศติดตาม และการให้ข้อมูลสะท้อนกลับอย่างต่อเนื่อง วิจารณ์ พานิช (2555) เสนอว่าการพัฒนาครูในศตวรรษที่ 21 ควรมุ่งสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพและส่งเสริมให้ครูมีภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมเพื่อสามารถออกแบบและพัฒนานวัตกรรมจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อความแตกต่างของผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม ดังนั้นการพัฒนาครูที่มีประสิทธิภาพควรเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง เป็นระบบ และเชื่อมโยงกับการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนอย่างชัดเจนโดยมีกระบวนการสำคัญ ได้แก่ 1) การอบรมเชิงปฏิบัติการ 2) การฝึกปฏิบัติการ 3) การนิเทศและชี้แนะ และ 4) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

4. การพัฒนานวัตกรรมจัดการการเรียนรู้เชิงรุกเป็นกระบวนการพัฒนานวัตกรรมที่มุ่งให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีความหมาย เชื่อมโยงกับชีวิตจริง และตอบสนองต่อความแตกต่างระหว่างบุคคล ผ่านกระบวนการวิเคราะห์ปัญหา ออกแบบ พัฒนา ทดลองใช้ และปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง บนแนวคิดการวิจัยเชิงออกแบบ (Educational Design Research) แนวคิดดังกล่าวให้ความสำคัญกับการบูรณาการองค์ความรู้ทางทฤษฎีเข้ากับการปฏิบัติจริงเพื่อให้ได้นวัตกรรมที่มีความเหมาะสมตามบริบทและมีความน่าเชื่อถือทางวิชาการ McKenney and Reeves (2018) อธิบายว่า การวิจัยเชิงออกแบบเป็นกระบวนการพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษาที่เน้นการพัฒนาและปรับปรุงอย่างเป็นระบบผ่านการทดลองใช้จริงในบริบทการศึกษา Plomp (2013) ระบุว่า การวิจัยเชิงออกแบบช่วยเชื่อมโยงองค์ความรู้ทางทฤษฎีกับการปฏิบัติจริงทำให้เกิดนวัตกรรมที่สามารถนำไปใช้ได้จริงและอธิบาย

ปรากฏการณ์ทางการศึกษาได้อย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2556) เสนอว่าการพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษาควรดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนและมีการประเมินปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ได้นวัตกรรมที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับผู้เรียน โดยขั้นตอนสำคัญของการพัฒนานวัตกรรมบนแนวคิด EDR ประกอบด้วย 1) การวิเคราะห์สภาพปัญหา 2) การออกแบบนวัตกรรม 3) การสร้างนวัตกรรม 4) การทดลองใช้นวัตกรรม และ 5) การสะท้อนผลและเผยแพร่

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ได้แก่ แบ่งออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

1.1 ระยะที่ 1 การศึกษาความต้องการจำเป็นในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนขนาดเล็กเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ครูทุกคนในโรงเรียนขนาดเล็กสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) จำนวน 490 คน

1.2 ระยะที่ 2 การสร้างรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนขนาดเล็กเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 20 คน 1) คณะทำงานจัดทำร่างรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุก จำนวน 10 คน และ 2) ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุก จำนวน 10 คน

1.3 ระยะที่ 3 การทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนขนาดเล็กเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 20 คน คือ ครูโรงเรียนขนาดเล็ก จำนวน 88 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) 2) คณะกรรมการนิเทศการพัฒนานวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ จำนวน 11 คณะ ละ 3 คน รวม 33 คน และ 3) คณะกรรมการประเมินนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ จำนวน 5 คน

2. เครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ ประกอบด้วย

2.1 แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม การจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) การพัฒนาครู และการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ ความต้องการจำเป็น และประเมินผลการใช้รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนขนาดเล็ก เครื่องมือมีลักษณะเป็นแบบสอบถามมาตราประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ตามแนวคิดของลิเคิร์ต (Likert, 1932) ได้แก่ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด ผู้วิจัยดำเนินการสร้างแบบสอบถามโดยกำหนดกรอบแนวคิดและตัวชี้วัดจากการสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นนำแบบสอบถามเสนอผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยใช้ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (IOC) ซึ่งมีค่าอยู่ระหว่าง 0.80–1.00 แล้วปรับปรุงตามข้อเสนอแนะ ก่อนนำไปทดลองใช้กับกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน เพื่อหาค่าอำนาจจำแนกรายข้อและค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามด้วยสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ซึ่งมีค่าไม่น้อยกว่า 0.70 แสดงว่าเครื่องมือมีคุณภาพและสามารถนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยข้อมูลที่ได้นำนามาวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

2.2 แบบประเมินผล (Evaluation Form) แบบประเมินผลเป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อใช้ประเมินผลการนำรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนขนาดเล็กไปใช้จริง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินประสิทธิผลของรูปแบบในด้านความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ความเป็นประโยชน์ และความถูกต้องของรูปแบบ ตลอดจนประเมินผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นต่อครูและคุณภาพของนักเรียนภายหลังการดำเนินการ แบบประเมินผลมีลักษณะเป็น มาตราประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ตามแนวคิดของลิเคิร์ต (Likert Scale) ประกอบด้วย 5 ระดับ ได้แก่ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด โดยแบ่งเนื้อหาการประเมินออกเป็น 5 ด้าน

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ โดยผู้วิจัยดำเนินการโดยใช้แบบสอบถามและแบบประเมินผลที่สร้างขึ้นตามกรอบแนวคิดการวิจัยและผ่านการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือแล้ว เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นครูโรงเรียนขนาดเล็กในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ โดยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการวิเคราะห์ โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage) สำหรับวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม และใช้ค่าเฉลี่ย (Mean) กับส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่อวิเคราะห์ระดับสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และระดับภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนขนาดเล็ก นอกจากนี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นโดยใช้ดัชนีลำดับความต้องการจำเป็นแบบปรับปรุง (Priority Needs Index Modified: PNI_{Modified}) เพื่อจัดลำดับความสำคัญของประเด็นที่ควรได้รับการพัฒนา และใช้ผลการวิเคราะห์ดังกล่าวเป็นข้อมูลพื้นฐานในการออกแบบและพัฒนาแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนขนาดเล็ก เพื่อพัฒนาคุณภาพนักเรียน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1

5. สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ โปรแกรมสถิติสำเร็จรูปเชิงพรรณนา ประกอบด้วย ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่อวิเคราะห์ระดับสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และระดับภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนขนาดเล็ก นอกจากนี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นโดยใช้ดัชนีลำดับความต้องการจำเป็นแบบปรับปรุง (Priority Needs Index Modified: PNI_{Modified})

ผลการวิจัย

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยสามารถจำแนกผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. การศึกษาองค์ประกอบ และความต้องการจำเป็นในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุก

ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบและความต้องการจำเป็นในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุก ได้แก่ 1) ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกมีองค์ประกอบ 4 ประการ คือ การมีวิสัยทัศน์ การทำงานเป็นทีม การคิดสร้างสรรค์ การสร้างบรรยากาศ ผลการประเมินโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.86$, S.D. = 0.35) และ 2) ความต้องการจำเป็นในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกพบว่า สภาพปัจจุบันอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.14$, S.D. = 0.55) สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.06$, S.D. = 0.30) และดัชนีความต้องการจำเป็น (PNI) เท่ากับ 0.47 แสดงว่ามีความจำเป็นในการพัฒนาอยู่ในระดับสูง ด้านที่มีดัชนีความต้องการจำเป็นสูงสุด ได้แก่ การคิดสร้างสรรค์ (0.75) การสร้างบรรยากาศ (0.49) การมีวิสัยทัศน์ (0.47) และการทำงานเป็นทีม (0.40) ตามลำดับ

2. การสร้างรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนขนาดเล็กเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนขนาดเล็กเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ได้แก่ 1) องค์ประกอบของรูปแบบมี 6 ประการ ได้แก่ หลักการ แนวคิดทฤษฎี วัตถุประสงค์ สารการพัฒนา ขั้นตอนการพัฒนา และการวัดและประเมินผล ขั้นตอนการพัฒนา ได้แก่ อบรมเชิงปฏิบัติการ (workshop) ฝึกปฏิบัติการ (practicum) นิเทศและชี้แนะ (coaching) และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (dialogue) ผลการประเมินโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.74$, S.D. = 0.44) และ 2) ผลการทดลองใช้ (Tryout) พบว่าภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกพบว่าโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.89$, S.D. = 0.28) ความสามารถในการพัฒนานวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.35$, S.D. = 0.45) คะแนนพัฒนาการสัมพัทธ์พบว่าโดยรวมอยู่ในระดับสูง (ร้อยละ 72.92) เมื่อเปรียบเทียบกับเกณฑ์ร้อยละ 50 พบว่ามีครูที่ผ่านเกณฑ์จำนวน 22 คน และไม่ผ่านเกณฑ์ 7 คน และคุณภาพนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกพบว่าโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.31$, S.D. = 0.35) ตามลำดับ

3. การทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนขนาดเล็กเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน

ผลการวิจัยพบว่า การทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนขนาดเล็กเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ได้แก่ 1) ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกพบว่าโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.02$, S.D. = 0.47) 2) ความสามารถในการพัฒนานวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.53$, S.D. = 0.47) และมีคะแนนพัฒนาการสัมพัทธ์พบว่าโดยรวมอยู่ในระดับสูงมาก (ร้อยละ 78.32) เมื่อเปรียบเทียบกับเกณฑ์ร้อยละ 50 พบว่ามีครูที่ผ่านเกณฑ์จำนวน 88 คน และ 3) คุณภาพนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกพบว่าโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.45$, S.D. = 0.46) ตามลำดับ

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยและอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบและความต้องการจำเป็นในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุก พบว่า 1) ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกมีองค์ประกอบ 4 ประการ คือ การมีวิสัยทัศน์ การทำงานเป็นทีม การคิดสร้างสรรค์ การสร้างบรรยากาศ ผลการประเมินโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.86$, S.D. = 0.35) และ 2) ความต้องการจำเป็นในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกพบว่า สภาพปัจจุบันอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.14$, S.D. = 0.55) สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.06$, S.D. = 0.30) และดัชนีความต้องการจำเป็น (PNI) เท่ากับ 0.47 แสดงว่ามีความจำเป็นในการพัฒนาอยู่ในระดับสูง ด้านที่มีดัชนีความต้องการจำเป็นสูงสุด ได้แก่ การคิดสร้างสรรค์ (0.75) การสร้างบรรยากาศ (0.49) การมีวิสัยทัศน์ (0.47) และการทำงานเป็นทีม (0.40) ตามลำดับ สอดคล้องกับแนวคิดภาวะผู้นำร่วมที่มองว่าครูไม่ใช่เพียงผู้ปฏิบัติตามนโยบายแต่เป็นผู้สร้างนวัตกรรมและพัฒนาคุณภาพผู้เรียนผ่านกระบวนการเรียนรู้ในชั้นเรียน (กนกอร สมปราชญ์, 2562; Harris, 2013) นอกจากนี้ องค์ประกอบด้านการคิดสร้างสรรค์และการสร้างบรรยากาศยังสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่เน้นให้ครูออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม การลงมือปฏิบัติ และการสร้างองค์ความรู้ของผู้เรียนด้วยตนเอง (ทิศ

นา แชมมณี, 2564) การทำงานเป็นทีมสะท้อนแนวคิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพที่มุ่งให้ครูเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาวิชาชีพพร้อมกันอย่างต่อเนื่อง (วิจารณ์ พานิช, 2560; Hargreaves and O'Connor, 2018) และการศึกษาความต้องการจำเป็นในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนขนาดเล็ก พบว่า สภาพปัจจุบันอยู่ในระดับปานกลาง ขณะที่สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด และมีค่าดัชนีความต้องการจำเป็น (PNI) เท่ากับ 0.47 แสดงให้เห็นว่าครูยังมีความจำเป็นในการพัฒนาอยู่ในระดับสูง โดยเฉพาะด้านการคิดสร้างสรรค์และการสร้างบรรยากาศ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากข้อจำกัดด้านบุคลากร งบประมาณ และทรัพยากรทางการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก ส่งผลให้ครูต้องการพัฒนาความสามารถในการออกแบบนวัตกรรมจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทและความแตกต่างของผู้เรียนมากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาครูในศตวรรษที่ 21 ที่เน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการพัฒนานวัตกรรมร่วมกันเพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียนอย่างยั่งยืน (วิจารณ์ พานิช, 2560; ทิศนา แชมมณี, 2564)

2. เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนขนาดเล็กเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน พบว่า 1) องค์ประกอบของรูปแบบมี 6 ประการ ได้แก่ หลักการ แนวคิดทฤษฎี วัตถุประสงค์ สาระการพัฒนา ขั้นตอนการพัฒนา และการวัดและประเมินผล ขั้นตอนการพัฒนา ได้แก่ อบรมเชิงปฏิบัติการ (workshop) ฝึกปฏิบัติการ (practicum) นิเทศและชี้แนะ (coaching) และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (dialogue) ผลการประเมินโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.74$, S.D. = 0.44) และ 2) ผลการทดลองใช้ (Tryout) พบว่าภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกพบว่าโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.89$, S.D. = 0.28) ความสามารถในการพัฒนานวัตกรรมจัดการเรียนรู้เชิงรุกโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.35$, S.D. = 0.45) คะแนนพัฒนาการสัมพัทธ์พบว่าโดยรวมอยู่ในระดับสูง (ร้อยละ 72.92) เมื่อเปรียบเทียบกับเกณฑ์ร้อยละ 50 พบว่ามีครูที่ผ่านเกณฑ์จำนวน 22 คน และไม่ผ่านเกณฑ์ 7 คน และคุณภาพนวัตกรรมจัดการเรียนรู้เชิงรุกพบว่าโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.31$, S.D. = 0.35) ตามลำดับ สอดคล้องกับชีรวัดน์ นิเจนตร (2560) และบุญชม ศรีสะอาด (2560) กล่าวว่า การพัฒนาแบบที่มีประสิทธิภาพควรดำเนินการอย่างเป็นลำดับขั้นและผ่านการตรวจสอบคุณภาพก่อนนำไปใช้จริง รวมทั้งสอดคล้องกับ บุญพัฒน์ สิงห์จรรย์ (2564) และอดาวัลย์ สโมทาน (2566) ที่พบว่า การพัฒนาแบบภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมจำเป็นต้องอาศัยการสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญร่วมกับการทดลองใช้จริง ผลการทดลองใช้ (Tryout) พบว่า ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูอยู่ในระดับมาก ความสามารถในการพัฒนานวัตกรรมจัดการเรียนรู้เชิงรุกอยู่ในระดับมากและมีคะแนนพัฒนาการสัมพัทธ์อยู่ในระดับสูง คุณภาพนวัตกรรมจัดการเรียนรู้เชิงรุกอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากรูปแบบมุ่งเน้นการพัฒนาครูผ่านการลงมือปฏิบัติจริง การนิเทศและชี้แนะอย่างต่อเนื่อง และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งช่วยให้ครูสามารถพัฒนาความรู้ ทักษะ และความมั่นใจในการออกแบบนวัตกรรมจัดการเรียนรู้เป็นรูปธรรม สอดคล้องกับแนวคิด 70:20:10 ของ McCall, Lombardo and Eichinger (1996) ที่อธิบายว่าการพัฒนาศักยภาพบุคคลเกิดจากการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง รองลงมาคือการเรียนรู้จากผู้อื่นและการฝึกอบรมอย่างเป็นทางการ รวมทั้งสอดคล้องกับแนวคิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพของวิจารณ์ พานิช (2555) ที่เน้นการสะท้อนผลและแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง

3. เพื่อทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนขนาดเล็กเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน พบว่า 1) ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมจัดการเรียนรู้เชิงรุกพบว่าโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.02$, S.D. = 0.47) 2) ความสามารถในการพัฒนานวัตกรรมจัดการเรียนรู้เชิงรุกโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.53$, S.D. = 0.47) และมีคะแนนพัฒนาการสัมพัทธ์พบว่าโดยรวมอยู่ในระดับสูงมาก (ร้อยละ 78.32) เมื่อเปรียบเทียบกับเกณฑ์ร้อยละ 50 พบว่ามีครูที่ผ่านเกณฑ์

จำนวน 88 คน และ 3) คุณภาพนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกพบว่าโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.45$, S.D. = 0.46) ตามลำดับ ทั้งนี้ เนื่องมาจากการออกแบบการวิจัยแบบ A-B Design ร่วมกับการเก็บข้อมูลรายบุคคลที่ช่วยให้สามารถติดตาม พัฒนาการ ปัญหา และความต้องการของครูแต่ละคนได้อย่างชัดเจน ส่งผลให้การนิเทศ ชี้แนะ และให้ข้อมูลย้อนกลับเป็นไปอย่าง ตรงตามบริบทและศักยภาพของแต่ละบุคคล อีกทั้งการปรับเปลี่ยนกิจกรรมการนิเทศและชี้แนะจาก 2 ครั้ง เป็น 4 ครั้ง ยังช่วยให้ครู ได้รับคำปรึกษาและสะท้อนผลการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่องจึงสามารถปรับปรุงและพัฒนาวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ได้อย่างมี ประสิทธิภาพ สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาครูที่เน้นการวิจัยปฏิบัติการและการพัฒนาจากการปฏิบัติจริง (จตุภูมิ เขตจัตุรัส, 2562; ขวลิศ ชูกำแพง, 2564; สุวิมล ว่องวานิช, 2566) นอกจากนี้ ผลการประเมินคุณภาพนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกพบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยเฉพาะด้านการวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการที่สอดคล้องกับบริบท การปรับปรุงตามข้อมูล สะท้อนผล และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนอย่างชัดเจนทั้งด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะ แสดงให้เห็นว่าครูสามารถพัฒนา นวัตกรรมที่ตอบสนองต่อสภาพจริงของโรงเรียนขนาดเล็กได้อย่างเหมาะสม เนื่องจากรูปแบบให้ความสำคัญกับการศึกษาบริบท การสะท้อนผลและการปรับปรุงนวัตกรรมอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับแนวคิดของ Organisation for Economic Co-operation and Development (2020) ที่เน้นว่าการพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษาและการพัฒนาครูควรตั้งอยู่บนฐานของบริบทจริง การใช้ ข้อมูลสะท้อนผลและการเรียนรู้ร่วมกันจากการปฏิบัติ

ข้อค้นพบทางวิชาการ หรือองค์ความรู้ใหม่

1. การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของครูควรเชื่อมโยง “ภาวะผู้นำ-นวัตกรรม-การจัดการเรียนรู้” เข้าด้วยกันอย่างเป็น ระบบ โดยข้อค้นพบสะท้อนว่าการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของครูจะเกิดผลอย่างแท้จริงเมื่อเชื่อมโยงกับการพัฒนานวัตกรรม การจัดการเรียนรู้เชิงรุกและการปฏิบัติจริงในชั้นเรียน ไม่ใช่การพัฒนาเฉพาะความรู้เชิงทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำเพียงอย่างเดียว โดยครูจะเกิดภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมผ่านกระบวนการคิด วิเคราะห์ ออกแบบ ทดลองใช้ และปรับปรุงนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ จากบริบทจริงของผู้เรียน ทำให้ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของครูมีลักษณะเป็น “ภาวะผู้นำจากการปฏิบัติ” มากกว่าภาวะผู้นำเชิง ตำแหน่งหรือเชิงแนวคิดเพียงอย่างเดียว

2. กระบวนการพัฒนาครูที่มีประสิทธิภาพในโรงเรียนขนาดเล็กควรใช้การพัฒนาแบบต่อเนื่องรายบุคคล ร่วมกับการนิเทศ และชี้แนะเชิงลึก งานวิจัยพบว่ากระบวนการพัฒนาในลักษณะ A-B Design และการเก็บข้อมูลรายบุคคล ทำให้ติดตาม พัฒนาการ ปัญหาและความต้องการของครูแต่ละคนได้อย่างชัดเจน ทำให้การนิเทศและชี้แนะเป็นไปอย่างตรงจุดและมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการเพิ่มกิจกรรมการนิเทศและชี้แนะจาก 2 ครั้ง เป็น 4 ครั้ง มีส่วนสำคัญที่ช่วยให้ความสามารถในการพัฒนานวัตกรรม การจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูพัฒนาไปสู่ระดับมากที่สุด ข้อค้นพบนี้สะท้อนว่า การพัฒนาครูในโรงเรียนขนาดเล็กจึงควรเป็นการ พัฒนาเชิงลึกเฉพาะบุคคลมากกว่าการอบรมแบบรวมกลุ่มระยะสั้นที่เน้นการถ่ายทอดความรู้ทั่วไป

3. การบูรณาการแนวคิดการวิจัยการออกแบบทางการศึกษา (EDR) กับการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน ช่วยให้ครูสามารถสร้าง นวัตกรรมที่สอดคล้องกับบริบทจริงและส่งผลกระทบต่อคุณภาพผู้เรียนได้อย่างชัดเจน การพัฒนานวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกโดยใช้ ขั้นตอน วิเคราะห์ปัญหา ออกแบบ สร้าง ทดลองใช้ และสะท้อนผลร่วมกับวงจรการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน ช่วยให้ครูสามารถ พัฒนานวัตกรรมที่ตอบสนองต่อปัญหาและบริบทของโรงเรียนขนาดเล็กได้จริง นวัตกรรมที่พัฒนาขึ้นจึงไม่ใช่ นวัตกรรมสำเร็จรูปแต่ เป็นนวัตกรรมที่เกิดจากฐานปัญหาและข้อมูลของผู้เรียน ส่งผลให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ และ สมรรถนะสำคัญดีขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและโรงเรียนขนาดเล็กควรนำรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูไปใช้พัฒนาครูอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะประเด็นการพัฒนาความสามารถในการออกแบบนวัตกรรมจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทของผู้เรียนและโรงเรียน เพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียนทั้งด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ และสมรรถนะสำคัญ

1.2 ผู้บริหารสถานศึกษาและศึกษานิเทศก์ควรจัดการส่งเสริมกระบวนการนิเทศและชี้แนะควบคู่กับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง เพื่อช่วยให้ครูได้คำปรึกษา การสะท้อนผล และการพัฒนานวัตกรรมจัดการเรียนรู้จากปัญหาจริงในชั้นเรียนอย่างเป็นระบบ

1.3 สถานศึกษาควรสนับสนุนให้ครูบูรณาการกระบวนการพัฒนานวัตกรรมจัดการเรียนรู้หรือการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนร่วมกับการจัดการเรียนรู้เชิงรุก เปิดโอกาสให้ได้ครูดำเนินการตามขั้นตอนการวิเคราะห์สภาพปัญหา ออกแบบนวัตกรรม สร้างนวัตกรรม ทดลองใช้นวัตกรรม และสะท้อนผลและเผยแพร่เพื่อพัฒนานวัตกรรมจัดการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ

2. ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาวิจัยติดตามผลการใช้รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมจัดการ การเรียนรู้เชิงรุกของครูในระยะยาว เพื่อศึกษาความคงทนของพัฒนาการด้านภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม ความสามารถในการพัฒนานวัตกรรมจัดการเรียนรู้ และผลที่เกิดกับคุณภาพผู้เรียน

2.2 ควรศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการนิเทศและชี้แนะเชิงลึกที่ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลหรือแพลตฟอร์มทางวิชาชีพ ร่วมกับการพัฒนานวัตกรรมจัดการเรียนรู้เชิงรุกเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการพัฒนาครูในโรงเรียนขนาดเล็กอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กนกอร สมปราชญ์. (2562). ภาวะผู้นำกับคุณภาพสถานศึกษา. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- จตุภูมิ เขตจัตุรัส. (2562). การวิจัยในชั้นเรียน (classroom research): กระบวนการสร้างความรู้เพื่อใช้พัฒนาการเรียนการสอน. ขอนแก่น: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ขวลิต ชูกำแพง. (2564). ชุมชนแห่งการเรียนรู้สู่การวิจัยในชั้นเรียน. วารสารครูพรรณาน, 1(1), 53-63.
- ชัยยงค์ พรหมวงศ์. (2556). การทดสอบประสิทธิภาพสื่อหรือชุดการสอน. ศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย, 5(1), 7-20.
- จิรวรรณ นิเจนตร. (2560). การวิจัยพัฒนารูปแบบทางสังคมศาสตร์และการศึกษา. วารสารราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 4(2), 71-102.
- ทิตนา แคมมณี. (2564). ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 25). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2560). การวิจัยเบื้องต้น. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- บุญญพัฒน์ สิงห์จรรย์. (2564). การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). สาขาการบริหารและพัฒนาศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร: สกลนคร.

- รุ่งชัชดาพร เวหะชาติ และคณะ. (2567). การพัฒนานวัตกรรมการบริหารความเป็นอิสระเพื่อสร้าง นวัตกรรมศูนย์ของสถานศึกษา
พึ่งตนเอง. *วารสารศิลปการจัดการ*, 8(3), 586-607.
- วิจารณ์ พานิช. (2555). *วิธีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.
- สถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศไทย. (2558). *แนวทางการแก้ปัญหาโรงเรียนขนาดเล็ก*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศ
ไทย.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1. (2566). *แผนปฏิบัติการประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567*. ร้อยเอ็ด:
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2565). *รายงานประจำปี 2564*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้น
พื้นฐาน.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2564). *รายงานการศึกษาไทย พ.ศ. 2562-2564*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- สุกัญญา แซ่ม้อย. (2565). *การบริหารสถานศึกษาเพื่อการสร้างนวัตกรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวิมล ว่องวานิช. (2566). *การวิจัยการออกแบบทางการศึกษา*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อดาวัลย์ สโมทาน. (2566). *การพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพการบริหาร
จัดการสถานศึกษา ตามนโยบายคุณภาพสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2*. (วิทยานิพนธ์
มหาบัณฑิต). สาขาการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี: สุราษฎร์ธานี.
- Bonwell, C. C. and Eison, J. A. (1991). *Active learning: Creating excitement in the classroom in 1991 ASHE-ERIC
higher education report*. Washington DC: ERIC publications.
- Darling-Hammond, L. et al. (2017). *Empowered educators: How high-performing systems shape teaching
quality around the world*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Fullan, M. (2014). *The principal: Three keys to maximizing impact*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Hargreaves, A. and O'Connor, M. (2018). *Collaborative professionalism: When teaching together means learning
for all*. Thousand Oaks: Corwin.
- Harris, A. (2013). *Distributed leadership matters: Perspectives, practicalities and potential*. Thousand Oaks:
Corwin Press.
- Hattie, J. (2009). *Visible learning: A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement*. London:
Routledge.
- Joyce, B., Showers, B and Calhoun, E. (2002). *Student achievement through staff development*. (3rd ed.).
Alexandria: Association for Supervision and Curriculum Development.
- McKenney, S. E. and Reeves, T. C. (2018). *Conducting educational design research*. (2nd ed). New York:
Routledge.
- Organisation for economic co-operation and development. (2019). *Trends shaping education 2019*. Paris: OECD.
- Organisation for economic co-operation and development. (2020). *Education at a glance 2020: OECD
indicators*. Paris: OECD.

ThaiJO
Thai Journals Online System - powered by TCI

Plomp, T. (2013). *Educational design research: An introduction*. In Plomp, T. and Nieveen, N. (Eds.), *Education design research*. (pp.10-51). Enschede: Netherlands institute for curriculum development.